

Stockholm 2023-04-28

Remissvar Allmänt fritidshem och fler elevers tillgång till utveckling, lärande och en meningsfull fritid (U 2021:05)

Sveriges Skolledare lämnar synpunkter på de förslag som har inverkan på skolledares möjligheter att uppfylla styrdokumentens krav samt de förslag som har inverkan på skolledares arbetsmiljö generellt sett.

Förslag 6.5 Ett allmänt fritidshem bör införas

Utredningen föreslår att alla elever ska, till och med vårterminen det år de fyller nio år, erbjudas utbildning i fritidshem under minst 490 timmar om året. Elever ska även, från och med höstterminen det år de fyller nio år till och med vårterminen det år de fyller 10 år, erbjudas utbildning i fritidshem under minst 295 timmar om året. Avgiften får bara avse den del av utbildningen som överstiger 490 eller 295 timmar om året beroende på ålder. Så kallat Allmänt fritidshem ska erbjudas under läsåret inklusive lov och studiedagar.

En elev som omfattas av det allmänna fritidshemmet ska också erbjudas utbildning i fritidshem, utöver den minsta garanterade tiden, i den omfattning som behövs med hänsyn till föräldrarnas förvärvsarbete eller studier eller om eleven har ett eget behov på grund av familjens situation i övrigt. Från höstterminen det år eleven fyller 10 år ska utbildning i fritidshem erbjudas i den omfattning som behövs med hänsyn till föräldrarnas förvärvsarbete eller studier eller om eleven har ett eget behov på grund av familjens situation i övrigt.

Fritidshemmet ska även i fortsättningen vara obligatoriskt för kommunen att anordna, men frivilligt för eleven att delta i.

Sveriges Skolledare menar att utredaren på ett förtjänstfullt sätt har beskrivit den paradox som på många håll präglar fritidshemmen idag. Verksamhetens syfte och centrala innehåll utgår från eleverna och strävar efter att erbjuda utveckling och lärande samt en meningsfull fritid. Samtidigt visar statistik att deltagandet i utbildningen i fritidshem i stället korrelerar starkt med föräldrars behov utifrån förvärvsarbete eller studier. Den reglering som anger att elevens eget behov ska tas hänsyn till upplevs som svår och används i liten utsträckning. Resultatet blir att elever med sämre socioekonomiska förutsättningar, samt även elever med större avstånd mellan hemmet och skolan, i lägre utsträckning deltar i verksamheten. Detta trots att behoven av verksamheten kan vara större, i alla fall i den förstnämnda gruppen.

Sveriges Skolledare delar utredarens oro för att elever med behov av utbildningen i fritidshem i dag inte sällan ställs utanför, trots att tolkningen av

lagstiftningen bör kunna ge utrymme för en mer generös bedömning. Samtidigt ser förbundet betydande problem med utredarens förslag.

Redan idag har de flesta skolledare stora svårigheter att bemanna fritidshemmen med behöriga och legitimerade lärare. Fritidshemmets kapitel i läroplanen är ambitiöst och svårigheterna att bemanna med rätt utbildad personal ställer rektor som kvalitetsansvarig inför svåra utmaningar. Att i det läget öppna upp verksamheten för alla utan behovsprövning, riskerar att ytterligare försvåra situationen.

Sveriges Skolledare har ingen uppfattning om avgiftsnivåer som sådana, men gör bedömningen att ett allmänt avgiftsfritt fritidshem som även står öppet under läsårets lov riskerar att vara svårt att dimensionera på ett resurseffektivt sätt. Många av förbundets medlemmar vittnar om att ambitionshöjningar sällan finansieras fullt ut. Effekten riskerar att bli nedskärningar i annan verksamhet för att finansiera reformen.

Sammantaget landar Sveriges Skolledare i slutsatsen att ett allmänt fritidshem inte bör införas innan det går att garantera att hela verksamheten är fullt finansierad och behörighetsproblematiken är löst. För att komma till rätta med de påtalade skevheterna gällande tillgången, bör fokus i stället ligga på att bredda deltagandet i utbildningen på andra sätt.

Förslag 6.6 Levnadsvillkor som ytterligare grund för utökad behov av fritidshem

Utredaren föreslår att fritidshem ska även i andra fall erbjudas till elever om de på grund av sina levnadsvillkor, fysiska, psykiska eller andra skäl behöver särskilt stöd i sin utveckling i form av sådan utbildning.

Sveriges Skolledare delar utredarens bedömning att det är viktigt att kunna ge elever förutsättningar som inte alltid naturligt ges i deras omgivande uppväxtmiljö och som skolan inte ensam kan kompensera för. Förbundet ställer sig därför bakom förslaget att ändra den nuvarande bestämmelsen så att huvudmannen vid beslut om att ge plats i fritidshemmet, eller den öppna fritidsverksamheten, även kan ta hänsyn till barns levnadsvillkor.

Förslag 6.7 Erbjudandet av fritidshem bör ske som en följd av vårdnadshavares önskemål.

Utredaren föreslår att nuvarande bestämmelse om att hemkommunen ska erbjuda fritidshem vid behov ändras. I skollagen införs i stället att hemkommunen ansvarar för att utbildning i fritidshem kommer till stånd för alla elever för vilka kommunen ska erbjuda fritidshem och vars vårdnadshavare önskar det. Hemkommunen får fullgöra sina skyldigheter genom att erbjuda eleven motsvarande utbildning i fritidshem med enskild huvudman. Hemkommunen ska erbjuda utbildning i fritidshem för elever som går i en skola med enskild huvudman i de fall huvudmannen inte erbjuder sådan utbildning.

Eftersom Sveriges Skolledare avråder från förslaget om allmänt fritidshem faller även delar av motiven för denna förändring. Den otydlighet som utredaren pekar på gällande vem som egentligen har initiativet för att identifiera en elevs eget behov av utbildning i fritidshem är dock viktig att försöka undanröja. Förbundet rekommenderar därför regeringen att ändå se över de nämnda bestämmelserna för att säkerställa att elever med eget behov av utbildning i fritidshem också erbjuds en plats.

7.3 Skolskjuts till och från fritidshemmet

Utredaren gör bedömningen att det bör utredas i särskild ordning om skolskjuts bör erbjudas även till och från fritidshemmet.

Sveriges Skolledare delar utredarens uppfattning att lagstiftningen behöver ses över för att tillförsäkra de barn som behöver rätt till skolskjuts även till och från fritidshemmet.

Förslag 8.4 Förslag om ändamålsenliga lokaler

Utredaren föreslår att huvudmannen även i fortsättningen ska se till att elevgrupperna har en lämplig sammansättning och storlek och att eleverna även i övrigt erbjuds en god miljö, men att det ska läggas till att huvudmannen också ska se till att fritidshemmet har ändamålsenliga lokaler.

Sveriges Skolledare står bakom elevernas rätt till en god arbetsmiljö och ser med oro på att det finns huvudmän som inte säkerställer tillgång till funktionella lokaler. Elevgrupperna på fritidshemmen är på många håll mycket stora och bidrar till svårigheterna att hålla en hög kvalitet i verksamheten. Samtidigt är lokalyta en kostsam och klimatbelastande resurs varför samnyttjande av lokaler alltid måste vara utgångspunkt för planering.

En skärpning av en enskild del av en i övrigt sammanhängande lagstiftningsmassa kan dock innebära att balans förskjuts på ett icke avsett sätt och att professionens möjligheter att styra verksamheten utifrån kunskap och beprövad erfarenhet försvåras. Sveriges Skolledare avråder därför från den föreslagna förändringen. Om regeringen vill komma till rätta med problemet att huvudmän inte erbjuder en tillräckligt högkvalitativ verksamhet föreslår förbundet i stället att regeringen gör en mer omfattande förändring av styrning och finansiering av skolväsendet utifrån de förslag som lämnats i betänkandet Statens ansvar för skolan.

Förslag 9.5 Ändringar i skollagen avseende annan personal

Utredaren föreslår att det ska preciseras i skollagen vad annan personal har för syfte i förskolans och fritidshemmets undervisning. Annan personal kan i undervisningen i förskolan och fritidshemmet medverka till att främja barns och elevers utveckling och lärande.

Sveriges Skolledare kan se både fördelar och nackdelar med en sådan precisering. Förbundet anser att det är ett rimligt förhållningssätt att arbeta mot att

fritidshemmen ska bemannas av lärare behöriga för undervisning i fritidshem. Att då införa de föreslagna preciseringarna kan inte ses som något annat än en ambitionssänkning, vilket förbundet i grunden är emot.

Gör regeringen bedömningen att dagens situation med stor brist på behörig personal kommer att gälla för överskådlig framtid, kan förbundet se fördelar med en precisering i enlighet med förslaget. I en sådan situation är det dock mycket viktigt att man diskuterar vilka följder förändringen får för rektors möjligheter att hålla fortsatt samma höga kvalitet i verksamheten trots en lägre utbildningsnivå bland personalen. Sveriges Skolledares absoluta uppfattning är att den som beslutar om mål och riktlinjer också måste ha ett ansvar för att resurser finns tillgängliga för att kunna arbeta i enlighet med styrdokumentet. I dagsläget är det inte fallet vilket försvårar rektors uppdrag.

Förslag 9.6.1 Fritidshemmets läroplan, del 4, bör ses över

Utredaren föreslår att Skolverket ska ges i uppdrag att göra en översyn av del 4 i läroplanen för grundskolan, förskoleklassen samt fritidshemmet så att lärarens särskilda ansvar och arbetslagets gemensamma ansvar framgår. Översynen ska även göras av specialskolans och sameskolans respektive läroplaner.

Även här vill förbundet framhålla samma argument som under förslag 9.5. Genomförs de föreslagna förändringarna behöver samtidigt rektors möjligheter att hålla hög kvalitet i verksamheten diskuteras.

Med vänlig hälsning

Sveriges Skolledare

Ann-Charlotte Gavelin Rydman
Förbundsordförande

Matz Nilsson
Förbundsordförande